Radboud Repository

Radboud University Nijmegen

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

This full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.
http://hdl.handle.net/2066/95057

Please be advised that this information was generated on 2013-05-23 and may be subject to change.

'LANDELIJK PASTORAAL OVERLEG III'

breuk in de kerk van nederland?

Gesprek met een gekwalificeerd deelnemer

Drs. T. van den Hoogen, geboren 1947. Studeerde op het klein- en grootsemenarie van het bisdom Den Bosch en later in Nijmegen. Is thans wetenschappelijk hoofdmedewerker voor dogmatiek aan de Hogeschool voor Theologie en Pastoraat te Heerlen.
Adres: Van Zuenestr. 19, 6181 EE Elsloo.

Het Landelijk Pastoraal Overleg is de georganiseerde ontmoeting van het Nederlandse Episcopaat met de katholieken van Nederland, vertegenwoordigd door de diocesane delegaties. De laatste zitting had plaats in oktober 1978.

Adriaansen: De reacties op L.P.O. III lopen zeer uiteen. Sommige mensen zijn uiterst verontwaardigd, anderen over het geheel genomen niet ontevreden.
De eerste vraag die zich opdringt, is: In hoeverre heeft het L.P.O. een

weerklank onder de bevolking; en heeft het een stem die werkelijk doordringt tot de bisschoppen?

v.d. Hoogen: Ik denk dat om te beoordelen hoe de verhouding van dit L.P.O. tot de basis èn tot de bisschoppen is, het erg nuttig is dit derde L.P.O. te vergelijken met het eerste. Er is een enorm verschil tussen de feitelijke situatie toen en de situatie van dit ogenblik.
Bij de eerste vorm van Landelijk Pastoraal Overleg, het *Pastoraal Concilie*[1], was er feitelijk een grote gemeenschappelijke drijfveer zowel bij de afgevaardigden als bij de bisschoppen *gezamenlijk* en die drijfveer was: van de Katholieke Kerk in Nederland een open kerk te maken, een kerk die de dialoog durfde aan te gaan met de samenleving, die de dialoog aanging met andere christenen en die ook onderling de dialoog aanging tussen bisschoppen en priesters, tussen priesters en gelovigen, tussen gelovigen en bisschoppen.
Hoewel er in die dialoog een aantal vragen bleef liggen, bestond er toch een positieve overtuiging dat dit een weg was om die vragen gaandeweg te beantwoorden. Er was ook een groot optimisme over de kansen die zo'n dialoog zou hebben.

Ik denk dat er thans een wezenlijk andere situatie is ontstaan, dat de dialoog tussen alle groeperingen zich verplaatst heeft van het landelijk naar het diocesane vlak. Er is, denk ik een zeer goede communicatie tussen — ik geef maar een voorbeeld — de Bossche bisschop en zijn diocesane raad, zijn priesters, de dekenaten en zijn gelovigen; zoals dat ook, hoewel niet zonder conflicten, in het bisdom Rotterdam het geval is en zoals dat ook evident het geval is in het bisdom Groningen, om maar een drietal voorbeelden te noemen. Het probleem nu voor het L.P.O. dat een landelijk pastoraal overleg is, is wat kun je van de plaatselijk bereikte

Foto: L. van Gelder

perspectieven, en dat gaat soms heel ver, in het Bossche bisdom tot in de jaren '80, wat kun je van die plaatselijk bereikte perspectieven nog zinvol verwezenlijken op een landelijk niveau.
Er heeft zich door alle mogelijke oorzaken een proces van decentralisatie voltrokken: De Bisschoppen zijn niet meer die éne groep die zij zijn geweest, dat is een negatief punt, maar tegelijkertijd heeft dat als positief bijverschijnsel dat men in de afzonderlijke diocesen een veel duidelijker zicht krijgt op wat men als beleidsvisie voor ogen heeft. Er is geen gemeenschappelijke visie meer voor de Nederlandse kerk en de vraag is nog: moet die er komen en zo ja waar gaat het dan over en heeft dat nog realiteitswaarde?
Dat lijkt mij een van de meest belangrijke punten als men de vraag naar de communicatie stelt.

Mag ik dat zo vertalen dat de visies die naar voren gebracht zijn, geen hersenschimmen zijn, dat het concrete dingen zijn die in de afzonderlijke diocesen zijn doorgesproken?

Ik denk dat het allerminst hersenschimmen zijn. In hoeverre ze zijn doorgesproken, in hoeverre ze dus een draagvlak hebben, kan ik van buiten af niet beoordelen. Dat zal ook in de verschillende bisdommen met verschillende soorten van conflicten gepaard gaan. Maar het is belangrijk op te merken dat er niet alleen conflicten bestaan in het bisdom Rotterdam en in het bisdom Roermond, er bestaan ook conflicten in het bisdom Den Bosch, in het bisdom Groningen, enz... alleen, de ontstaansgeschiedenis van de conflicten ligt daar anders en dus de aard van de conflicten. Maar dat daar wel degelijk communicatie is, is iets dat voor mij wel duidelijk is.

In hoeverre zijn de visies die door de diocesane delegaties naar voren gebracht zijn, de weerklank van het diocees waar ze vandaan komen, met andere woorden in hoeverre geven zij een mening weer die zij zelf 'uitgedokterd' hebben zonder dat die verder doorgepraat is en teruggebracht naar de basis.

Een van de problemen waarmee de delegaties zitten is in hoeverre de visie die zij voor hun eigen diocees hebben gevormd, in samenhang met hun bisschop, op landelijk niveau iets te betekenen kan hebben. Men heeft er heel wat moeite mee onderscheid te maken tussen dingen die zij voor hun eigen diocees bv. Den Bosch belangrijk vinden en punten waarvan zij denken: die kunnen ook landelijk van betekenis zijn.

Men is geneigd om elk voorstel dat van een ander komt te beoordelen vanuit het referentiekader van het eigen diocees. Er is een zekere 'naïviteit' waardoor men gemakkelijk denkt: De problemen zijn slechts zo belangrijk en zo complex als ze voor ons in het diocees zijn. Van de andere kant heb ik vaak de indruk dat de delegatie die uit een bepaalde regio voortkomt nog al wat moeite heeft met de terugkoppeling van haar visie naar de regio waaruit zij afkomstig is. De delegaties zoals die op het ogenblik zijn samengesteld, bestaan niet meer uit mensen — zoals ook in de staven van verschillende bisdommen werd opgemerkt — die in staat zijn zich ook qua persoon 'weerbaar' op te stellen. De mensen, die zich op een kritische wijze kunnen verenigen met een beleidsvisie en daardoor die visie ook mee kunnen helpen dragen, hebben zich in veel gevallen reeds lang teruggetrokken of zijn nog meer plaatselijk in kleinere groepen gaan werken, in bewegingen als Open

De elf aanbevelingen van L.P.O. III

I

Wij zien als een zeer belangrijke opdracht van de Kerk, dat zij ruimte geeft voor kansarme groepen. Wij willen leiderschap ontwikkelen, dat deze groepen in een bewustwordingsproces mondig maakt, zodat ze in de Kerk hun eigen verhaal kunnen vertellen. Concreet denken wij onder meer aan: WAO'ers, werklozen, gehandicapten, bejaarden, kansarme jongeren en gemengd gehuwden. Hierbinnen wordt speciale aandacht gevraagd voor groepen die zich niet melden en die via vrijgestelde opbouwwerkers worden bereikt.

II

Er zal een open en critische en inspirerende wisselwerking tot stand moeten komen tussen kleine groepen onderling, tussen kleine groepen en grote verbanden (kerkstructuren) en tussen groepen van verschillende kerkelijke achterban (oecumene). Hiertoe moeten personen worden aangesteld en financiële middelen beschikbaar gesteld worden door de kerken. Deze wisselwerking moet eerder prioriteit geven aan evangelische inspiratie dan aan kerkelijke structuren.

III

Voor de opbouw van de Kerk in deze tijd vinden wij het belangrijk, dat uitgegaan wordt van levenservaringen van mensen en groepen, van bestaansvragen zoals die leven en zich aandienen.
Hiertoe zal de Kerk een luisterende houding moeten aannemen alvorens haar eigen geloofsaanbod aan te bieden, dat zij in een verstaanbare en in niet verhullende taal naar voren dient te brengen, met name bedoelen we versluierende woorden uit bijbel, theologie en kerkelijke taal: b.v. het dominante manbeeld van de bijbel dient vervangen te worden door het mensbeeld.

IV

Het is belangrijk het ambtelijk leiderschap te onderscheiden van andere vormen van leiderschap die nog tot ontwikkeling dienen te komen op alle niveaus in de kerk. De toerusting hiervoor zou door verschillende wetenschappelijke disciplines moeten geschieden en de werving zou uit alle lagen van de bevolking (zowel uit mannen als vrouwen) moeten gebeuren.

V

Bijzondere aandacht in de vorming van leidinggevende personen moet gegeven worden aan de vaardigheid om veranderingsprocessen te begeleiden op individueel en structureel vlak. Voor opleiding en permanente vorming van leidinggevenden op alle niveaus van de Kerk zijn menswetenschappen o.a. een belangrijk instrument.

VI

Een van de meest belangrijke kenmerken van leiderschap op alle niveaus van de Kerk is dat het gebaseerd is op geloof en spiritualiteit en dat tussen groepen en individuen die vanwege de pluriformiteit verschillend geaard zijn. In de opleiding zal hieraan aandacht moeten worden besteed.

VII

Wij willen met nadruk pleiten te streven naar het toegankelijk maken van het kerkelijk ambt voor:

1. Gehuwde mannen;
2. Vrouwen;
3. Priesters die in het huwelijk treden of gehuwd zijn.

De bisschoppenconferentie wordt eveneens gevraagd om opnieuw in bespreking te nemen, ook in Rome, dat de kerkelijke opleidingsinstituten voor ambt en theologie weer toegankelijk gemaakt worden voor gehuwde priesterdocenten.
Daarom zouden wij alsnog aan onze aartsbisschop willen vragen om de toezegging datgene wat reeds lang in de Kerk van Nederland leeft, opnieuw in collegiaal overleg te brengen met de andere leden van het wereldepiscopaat onder leiding van de Heilige Vader.

VIII

Uit de brochure 'Een stap verder' is duidelijk de behoefte aan geloofsopvoeding binnen de gemeenschapsopbouw van onze Kerk gebleken.
Te Noordwijkerhout in januari 1978 werd besloten dit onderwerp apart als te behandelen onderwerp van het L.P.O. III te agenderen.
Gezien de complexiteit van dit onderwerp stellen wij voor een ééndaagse bijeenkomst te beleggen, waarin concreet de weg uitgestippeld wordt om dit thema aan te pakken; b.v. keuze tot concrete probleemstelling en te volgen methode.
Wij stellen voor dat deze dag wordt voorbereid door delegatieleiders (in ruggespraak met delegaties) en agendacommissie. Aan hen wordt keuze van exacte tijd en plaats toevertrouwd.

IX

De toerusting van pastores, pastorale werkers en leken, verdient prioriteit en vraagt een methodische aanpak en systematische ordening voor heel de kerkgemeenschap. Bestaande instituten (o.a. theologische faculteiten, sociale academies, vormingsinstituten en plaatselijke toerustingscursussen) moeten hiertoe speciale mogelijkheden krijgen.

X

Het L.P.O. doet een dringend beroep op de religieuzen (vrouwen en mannen) om zich voor nieuwe vormen van leiderschap beschikbaar te stellen, en hun taak in de Kerk open te maken voor al de vragen die in de samenleving voorkomen.

XI

Om te bereiken dat besluiten van het Landelijk Pastoraal Overleg door alle beleidsinstanties ernstig worden genomen en op alle niveaus tot uitdrukking worden gebracht, dient een begeleidingscommissie te worden samengesteld uit vertegenwoordigers van het L.P.O. en een vertegenwoordiging van de bisschoppenconferentie. Deze commissie zal bijgestaan worden door het secretariaat van het L.P.O.
De commissie zal regelmatig de vooruitgang moeten rapporteren naar de verschillende delegaties en dient daartoe toegang te hebben tot de informatie m.b.t. besluitvorming en uitvoering van de desbetreffende instanties. Op de volgende L.P.O.-vergadering zal zij van haar werkzaamheden verslag uitbrengen. De agendacommissie en delegatieleiders wordt voorgesteld dit voorstel tot uitvoering te brengen.

Kerk, Kritische Gemeenten, e.d. M.a.w. de kritische weerbaarheid waarmee zo'n delegatie de ideeën van haar regio binnenbrengt en terugkoppelt is vrij gering. Dat is ook de zwakke kant van de presentatie van zo'n delegatie. Dit geldt praktisch voor alle bisdommen.

Mag ik nog even terugkomen op wat ik zojuist heb gezegd. De kracht van de aanbevelingen is niet zo groot, maar de belangrijkste reden daarvoor is niet zozeer de inhoud van de elf aanbevelingen die gedaan zijn, maar dat ze gedaan zijn door mensen die niet zo erg weerbaar zijn.

Wat verstaat u onder niet weerbaar?

Onder niet weerbaar versta ik dat de delegaties in het algemeen 'bemand' of 'bevrouwd' zijn door mensen die bij het doen van een voorstel allereerst kijken of de bisschop c.q. de bisschoppen, het er mee eens is en of hij het kan aanvaarden. Mensen die schrikken wanneer ze denken dat de bisschoppen er wel eens tegen konden zijn, die onthutst en verslagen zijn wanneer de kardinaal het onaanvaardbaar uitspreekt. Mensen die dus niet in staat zijn om op een kritische manier met hun zaken naar voren te blijven komen.

Ik denk dat de aanbevelingen meer kracht zouden hebben gehad als men er in alle rust op door had kunnen gaan. Men was erg afhankelijk van de goedkeuring van de bisschop. Wat dat betreft moet er nog heel wat gebeuren aan de duidelijkheid waarmee zo'n delegatie naar een L.P.O. komt. Het is interessant na te gaan op welk moment de status van de delegaties aan de orde kwam. Dat gebeurde op zondagmiddag toen de bekende aanbeveling 7 over de gehuwde priester en de vrouw in het ambt ter tafel kwam.

De Rotterdamse delegatie stelde voor: laten wij de bisschoppen niet voor het blok zetten en de motie niet in stemming brengen. De andere delegaties althans de meeste waren het daar niet mee eens. Men heeft deze motie van orde verworpen. Er was zelfs een deelnemer die de woorden van kardinaal Alfrink bij het Pastoraal Concilie aanhaalde: Het Pastoraal Concilie is geen parlement, waar de meeste stemmen gelden, het is ook niet een soort algemene gespreksgroep rond de bisschop, waar hij naar believen zijn lering uit kan trekken.

Door de gebeurtenissen rond aanbeveling 7 is duidelijker geworden dat men weerbaarder moet zijn. Men mocht van de bisschoppen verwachten dat een toezegging die in 1966 werd gedaan, een goede tien jaar later geen loze bewering blijkt te zijn. Voor de delegaties ging het bij aanbeveling 7 om een heel hard punt en men wilde aanvankelijk beslist niet dat dit zonder meer van de tafel geveegd werd. Zij hebben zich gerealiseerd dat de bisschoppen hiermee voor grote moeilijkheden geplaatst werden, maar desondanks hebben zij met grote meerderheid deze aanbeveling aangenomen. Op zich vind ik dit een positief punt in een proces naar grotere weerbaarheid.

Ik meen dat kardinaal Willebrands met zijn bestuurlijke beslissing om het 'onaanvaardbaar' uit te spreken een grote kans heeft gemist, vanuit een realistische pastorale zorg voor de Nederlandse kerk, daar hij uit pastoraal oogpunt op zijn minst had kunnen zeggen: als dit punt 7 de mening van een dergelijke meerderheid van de delegaties weergeeft — er was niet één delegatie die zich helemaal afzijdig heeft gehouden — dan zal ik

VII

Wij willen met nadruk pleiten te streven naar het toegankelijk maken van het kerkelijk ambt voor:

1. Gehuwde mannen;
2. Vrouwen;
3. Priesters die in het huwelijk treden of gehuwd zijn.

De bisschoppenconferentie wordt eveneens gevraagd om opnieuw in bespreking te nemen, ook in Rome, dat de kerkelijke opleidingsinstituten voor ambt en theologie weer toegankelijk gemaakt worden voor gehuwde priesterdocenten. Daarom zouden wij alsnog aan onze aartsbisschop willen vragen om de toezegging datgene wat reeds lang in de Kerk van Nederland leeft, opnieuw in collegiaal overleg te brengen met de andere leden van het wereldepiscopaat onder leiding van de Heilige Vader.

een commissie instellen om deze zaken met hoor en wederhoor opnieuw te bespreken of op zijn minst de commissie te vragen om de voors en tegens, die bij a, b, c en d zeer verschillend liggen, nader uit te diepen. Dit zou in de lijn hebben gelegen van het betoog dat hij zelf 's zaterdagsavonds gehouden had.

Misschien is een van de oorzaken van de vierkante afwijzing door de kardinaal — ik zeg dit op eigen houtje, want ik ben er niet bij geweest en heb ook de kardinaal niet horen spreken — gelegen in een niet voldoende zorgvuldige formulering van aanbeveling 7.

Men spreekt er over hèt kerkelijk ambt. Had men gesproken van een kerkelijk ambt, dan zou het priesterschap van de gehuwde priester en van de vrouw nader bestudeerd kunnen worden, terwijl men gemakkelijker vast een begin kon maken met andere ambten.

Tweede vraag is: men heeft mijns inziens toch wel kunnen weten dat de bisschoppen deze aanbeveling niet zonder meer konden aanvaarden. Wat heeft men ermee willen bereiken?

Wat men wilde bereiken is, denk ik, dat de inhoud van de aanbeveling opnieuw in bespreking werd gebracht en toen men zelfs weigerde daarover te handelen voelde men zich als gelovige groep die probeert in deze zaken medeverantwoordelijkheid te dragen, zelf in het geding gebracht. En dus kwam de kwestie van de eigen status erbij. Verder is de vraag of men wel zo huiverig behoefde te zijn om de bisschoppen voor zo'n blok te plaatsen. Ik denk nl. dat je je als bisschop of als kardinaal, die de banden met Rome uiteraard voorzichtig moet behartigen, toch meer pastoraal dan bestuurlijk mag opstellen, gezien de situatie in de Nederlandse kerk. Wat Willebrands nu gedaan heeft, is reageren als een bestuurder, zoals hij al eerder als bestuurder gereageerd heeft in het pastoraal overleg, toen men zei: wij vinden het een onrecht dat over deze kwesties niet gesproken kan worden. Zijn antwoord daarop was: men kan alleen van rechten spreken als er plichten tegenover staan; niemand is verplicht om priester te worden dus niemand kan het ervaren als een onrecht als hij geen priester gewijd kan worden. Dat is een bestuurlijk sofisme en dan geef je blijk niet aan te voelen wat hier de

waarde is van het woord onrecht.

Als ik u goed begrijp gaat het hier over een gezamenlijk overleg en gesprek in Nederland en wanneer men hier tot resultaten is gekomen, deze dan in Rome ter sprake brengen. Het heeft echter op mij de indruk gemaakt, dat men van hem geëist heeft deze zaak onmiddellijk in Rome aanhangig te maken. Of zie ik dat verkeerd?

Inderdaad heeft men hem gevraagd deze zaak aanhangig te maken en wel wilde men van hem ter plaatse de belofte dat hij dit zou doen. Wellicht was het beter geweest indien men van hem deze belofte niet op dat moment ter plaatse had geëist, zodat hij tijd en gelegenheid zou hebben gekregen om, evenals bij de andere aanbevelingen, na verloop van tijd een evenwichtig antwoord te geven.

Waar het mij om gaat is dat zelfs als deze aanbeveling onzorgvuldig of te massief zou zijn geformuleerd — dit is de opmerking die alle bisschoppen hebben gebruikt en die ook later in interviews is teruggekomen: een aanbeveling die zó massief geformuleerd is, kunnen wij alleen maar afwijzen.

Mag ik u even onderbreken. Ik heb geen enkel interview gelezen of gehoord, want ik was niet in het land. Mijn vragen komen alleen voort uit de lezing van de tekst van aanbeveling 7.

Zelfs al zou de aanbeveling te onevenwichtig en te massief zijn geformuleerd vind ik dat een kardinaal, die op de eerste plaats pastor, herder is en herderlijk gezag moet uitoefenen, een groeiende weerbaarheid van zijn gelovigen positief moet honoreren. Dan kan hij in tweede instantie als bestuurder tussen Scilla en Charibdis moeten doorvaren, maar ik vind dat een bisschop en kardinaal de weerbaarheid moet bevorderen en dan later maar zien hoe hij dit

Foto: L. van Gelder

bestuurlijk moet klaren. Dus niet primair als bestuurder reageren en dan maar zien hoe men dat later pastoraal kan opvangen, zoals nu door de bank gedaan is.

Naar aanleiding van de afwijzing van Willebrands en de dringende vraag van de delegaties vermoed ik dat de situatie toch bemoeilijkt is doordat in aanbeveling 7 vragen van ongelijke zwaarte zijn gesteld. Ik veronderstel dat het doceren aan de Katholieke theologische hogescholen door gehuwde priesters minder moeilijk ligt voor de bisschoppen dan het als priester functioneren van gehuwde priesters en zeker van vrouwen.

Ik denk dat de bisschoppen heel wat minder verrast zouden zijn geweest door de tekst van zo'n aanbeveling 7, als die hele serie aanbevelingen — waarvan aanbeveling 7 naar mijn mening niet eens de belangrijkste is, hoewel die het meeste opzien heeft gebaard — eerder de verschillende groepen en vergaderingen was gepasseerd. Ik kan me voorstellen dat de bisschoppen gedacht hebben: hoe moeten we dáár nu op reageren. Deze hele gang van zaken is voor mij een bewijs dat men ook de techniek van vergaderen op landelijk niveau nog niet beheerst. Dat er niet strak vergaderd wordt, hangt samen met de intenties en de aard van de deelnemers.

En zou u daarvan willen zeggen dat die nog al sterk uiteenloopt?

Het is geen kwestie van verschillende meningen. Het is eigenlijk de kwestie dat men de vaardigheid niet heeft op een dergelijk groot congres en met een dergelijk groot aantal mensen om effectief te vergaderen. Het is geen kwestie van de verschillende richtingen in de Nederlandse kerk, ook die is er natuurlijk, maar door de ontbrekende vaardigheid zijn de meeste deelnemers moeilijk in staat om de zaak formeel af te werken. En dan komt gemakkelijk het probleem naar voren dat men zo'n motie niet zinvol kan afwerken.
De intentie van die motie werd echter door de grote meerderheid van de deelnemers gedragen. Als bisschop moet je dan primair kijken naar de intentie waarmee de motie gepresenteerd wordt. Ook bij de andere moties viel men niet over onzorgvuldige formuleringen, maar ook die waren zeer onzorgvuldig geformuleerd. Er werd door geen enkele bisschop een bezwaar tegen gemaakt.
Opmerkingen over onzorgvuldige formulering zijn zakelijk juist, maar door niet op de intentie te letten mist men een geweldige kans.

Het hangt, lijkt mij, af van de manier waarop zij zijn voorgedragen. Zijn zij voorgedragen als eisen of als zaken die men onderling zo goed mogelijk had doorgedacht en doorgesproken en waarvan men nu aan de bisschoppen vroeg van hun kant mee te denken en de standpunten te verhelderen?

Ze zijn voorgedragen als teksten van bij brede lagen van de L.P.O. leden levende overtuigingen die men samen met de bisschoppen in gesprek wil brengen en die men met behulp van de bisschoppen wil concretiseren. Niet als voorschriften of als dictaten vanuit de gelovigen aan de bisschop.

Als dit zo is, heb ik enige moeite met verslagen die er over het L.P.O. zijn gegeven. Ik meen dat er op de laatste middag een motie van de heer Logtenstein om een vertrouwvol beraad met de bisschoppen voort te zetten, is verworpen. Hoe moet ik dit verstaan?

Ik denk dat het goed is om even de strekking van de motie van de heer Logtenstein te verduidelijken. Die motie kwam zeer onverwacht, was ook niet bij iedere deelnemer op schrift voorhanden en hield in dat de vergadering uitsprak in te zien dat de gepresenteerde materie in de voorafgaande moties zeer complex van aard was, dat men de bisschoppen de ruimte wilde geven om op hun wijze op de complexe materie te reflecteren dat men ook uitsprak vertrouwen te hebben in de wijze waarop de bisschoppen dit zouden aanpakken.
De motie werd vermoedelijk hierom afgewezen, niet omdat men geen vertrouwen in de bisschoppen had, maar omdat men de motie zag als een verzwakking van de houding van een zekere weerbaarheid die men bij de presentatie van de vorige aanbevelingen had ingenomen. Verwerpen van de motie betekende dat men de urgentie van de zaken welke men in alle complexe aanbevelingen had besproken, wilde beklemtonen.
Er was in het geding: hoe zwaar wordt onze verantwoordelijkheid voor die zaken gewogen door de bisschoppen.

U heeft dus niet de indruk dat het L.P.O. — zoals je in sommige weergaven wel kunt lezen — een soort 'parlement' heeft willen spelen met deze gedachtengang: wij zijn met zo'n grote meerderheid vóór het doorgeven van deze aanbevelingen naar Rome dat de bisschoppen het recht niet hebben dit tegen te houden.

Geen sprake van. Zou men echt parlementje willen spelen, dan zou men in de eerste plaats een veel betere vergader-techniek moeten hebben.

Hoe ligt naar uw mening op het ogenblik de verhouding tussen de bisschoppen en de L.P.O.-delegaties? Is daar een soort vervreemding opgetreden of gaat men door de dingen die men belangrijk vindt, samen te bespreken.

Dan kom ik terug op wat ik in het begin gezegd heb over de verhouding van de afzonderlijke bisschoppen tot hun delegaties. Als je die nagaat, zie je verschillende lijnen ontstaan, verschillende inzichten in datgene waarop een pastoraal beleid en dus ook kerkelijk besturen gericht zou moeten zijn. Je kunt bv. heel duidelijk zien dat de Bossche bisschop met zijn delegatie een beleid heeft dat gericht is op de uitnodiging; dat de Bredase bisschop met zijn delegatie sterk georiënteerd is op een kerk die niet meer draait om de priesters maar op plaatselijk naar voren komende leiders; je kunt heel duidelijk zien dat het beeld dat monseigneur Gijsen voorstaat en dat gedeeltelijk wel en gedeeltelijk niet door zijn delegatie gevolgd wordt eigenlijk een beleid is van scheiding der geesten: nu moet eindelijk maar eens duidelijk worden wie bij de bokken en wie bij de schapen hoort, wie niet vóór mij is, is tegen mij; je kunt heel duidelijk zien dat het beleid van mgr Simonis bewust of onbewust er op gericht is de onmondigheid van de mensen daar te bevorderen, althans de mondigheid van de mensen niet bevordert; zoals je bij kardinaal Willebrands kunt zien dat hij nog op de wip zit: gaat het primair om besturen of om pastoraal. Met andere woorden de verhouding van de afzonderlijke delegaties tot hun bisschoppen is zeer verschillend, afhankelijk van de richting waarin het beleid zich ontwikkelt.

Zou hieruit de conclusie getrokken kunnen worden dat het dan belangrijker is dat elke delegatie deze zaken eerst doorpraat naar twee kanten, met de bisschop en met de achterban, zodat de mensen die niet in de delegatie zitten, beter op de hoogte zijn van wat er gaande is en tevens er meer over kunnen nadenken; op het ogenblik krijg je wel eens de indruk dat je voor of tegen de gehuwde priester moet zijn en voor of tegen de vrouw in het ambt, maar dat je de zaak niet van alle kanten hoeft te overdenken — voor geen van beide standpunten is serieus denkwerk aanwezig — dus naar twee kanten gesprekken en pas daarna, als men een meer 'verantwoorde' stellingname heeft weer landelijk bij elkaar komt. Verantwoord in de zin die u straks weerbaar heeft genoemd, zodat men voor zijn stelling argumenten heeft en ervoor kan opkomen.

Het zou m.i. zeer bedenkelijk zijn als er een tijdlang voor het P.L.O. een moratorium zou komen, een soort wachttijd waarin het niet gehouden wordt. De centrale redenen daarvoor vind ik dat er tegenover de bisschoppen, die ook gezamenlijk vergaderen en daar bepaalde lijnen uitzetten, een tegenspeler moet blijven. Dan doet zich helemaal niet de kwestie voor van parlementje of geen parlementje, maar er moet een serieuze tegenspeler zijn en dat is het L.P.O. Daarom zou ik ervoor pleiten dat het L.P.O. moet doorgaan. Wat de aanpak betreft en de manier waarop, zou verder moeten worden gesproken en gedacht, daar zou je wel een aantal concrete dingen voor kunnen opnoemen. In de eerste plaats moet de voorbereiding van de delegaties anders zijn. Bij het gesprek met de bisschop en met de achterban ligt dat heel verschillend; in het ene geval zou je zeggen dat het verbeterd moet worden, in het andere geval loopt dat goed. Wat wel van belang is, lijkt me, is dat die delegaties meer gaan denken in termen van: welke koers moet er gevaren worden. Het is eigenlijk een schande in dat verband dat de Nederlandse pastoraaltheologen zich nergens op het L.P.O. hebben laten horen en ook niet te zien zijn geweest. De pastoraaltheologen zouden een actieve steun kunnen zijn voor delegaties die met allerlei complexe problemen zitten over de te varen koers. Wanneer men die kwestie van de koers niet helpt verhelderen, dan blijven de delegaties zweven tussen theologie, hun eigen geloofsaanvoelen, hun relatie tot de bisschop, en krijgen ze tussen dergelijke componenten nooit een verband waardoor ze kunnen zeggen: wij willen die kant uit. Een tweede belangrijk punt is dat de L.P.O. delegaties vanuit het secretariaat, vanuit de agendacommissie, duidelijk gevraagd moet worden onderscheid te maken tussen het concreet waarnemen van zaken, het vaststellen van knelpunten en het op basis daarvan uitzetten van de koers.

Op het laatste L.P.O. is gebleken dat de Nederlandse katholiek — om maar even te generaliseren — een slecht waarnemer is van de werkelijkheid. Hij is direct geneigd de werkelijkheid in voorgegeven schema's in te passen. Hij is niet geneigd de schema's ter discussie te stellen maar alleen datgene wat hij waargenomen heeft en daar wordt dan over gepraat. Het zou erg waardevol zijn dat de delegaties eerst goed leren waarnemen en dan pas op grond daarvan de koers bepalen. Dan theologiseert men op een geheel nieuwe wijze, maar niet meer op de deductieve manier waarop dit nu nog steeds plaats heeft.

Een derde belangrijke voorwaarde

voor het slagen van het L.P.O. is een verandering van de wijze waarop het georganiseerd wordt. In feite was de organisatie van deze zitting een hele verbetering vergeleken met januari en mei, maar die verbetering kwam veel te laat. In feite kwam het voorstel om deskundigen aan te trekken ook veel te laat en werd het, denk ik, ten onrechte door de bisschoppen van de agenda afgevoerd. Deskundigen zijn nodig: niet opdat zij een nieuw leraarsambt zouden vormen, niet opdat zij de verantwoordelijkheid van de gelovigen zouden moeten overnemen, maar wel opdat zij de delegaties kunnen helpen de vragen goed te stellen, omdat zij de zaken die met de vragen samenhangen kunnen aanwijzen. Die dienstbare rol van een deskundige, moeten ook theologen, sociologen en historici nog leren, en daartoe moet men ze dan ook de kans geven. Dan leer je theologen en andere deskundigen kennen in een andere rol dan voor ogen staat wanneer nu gelovigen zeggen: ja, maar de theologen moeten ons toch niet voorschrijven wat we geloven moeten. Natuurlijk schrijven ze ons dat niet voor, gelukkig niet.

Naast deze dingen zouden de delegaties ook wat vaardiger moeten worden in het voeren van formele vergaderingen. De voorzitters, Veringa en Kremers, zijn vanuit hun vak gewend om formele vergaderingen te leiden. Nu werden ze voor mensen geplaatst die niet in staat bleken formeel te vergaderen. Als men dat zou leren, zou de vergadering heel wat gemakkelijker verlopen.
Dat zijn voor mij een paar wezenlijke condities voor het welslagen van een volgend L.P.O..

U heeft gesproken over de neiging van verschillende delegatieleden om de werkelijkheid te bezien vanuit schema's. Mijn vraag is: geldt dit ook voor de bisschoppen?

Uiteraard. Ook zij moeten eigenlijk leren om vanuit de praktijk naar knelpunten te komen en daarnaar de koers te bepalen en niet vanuit een alleen theologisch verantwoord kerkbeeld.

Als ik u zo beluister, krijg ik de indruk dat op dit laatste L.P.O. wel wat kortsluitingen zijn geweest, maar dat je niet mag zeggen dat de bisschoppen en de delegaties in volledige of overwegende vervreemding van elkaar hun eigen wegen zijn gegaan; dat ze wel lang niet altijd elkaar begrepen hebben, maar dat er toch een weg moet zijn via de contacten met de eigen bisschop om landelijk elkaar te vinden.

Die weg moet er zeker zijn. Ik denk dat de verbondenheid van groepen gelovigen met hun bisschoppen breed genoeg is om die weg voort te zetten. Men zegt wel eens: je hoort alleen de middengroep, je hoort noch de mensen van Confrontatie noch die van de Kritische Gemeenten. Dat is juist. Ik denk dat je daarom het L.P.O. ook niet moet voorstellen als een doorsnede van de Nederlandse katholieken. Wat echter wel het geval is, is dat feitelijk toch ook op dit L.P.O. de vraag centraal stond waar de Nederlandse katholiek met zijn eigen identiteit zoals hij die na de Tweede Wereldoorlog in allerlei organisaties ook in de relatie met de bisschoppen heeft opgebouwd, in de toekomst zijn identiteit in zal moeten vinden. En dat is niet alleen een kwestie van alleen belijden of van alleen ethiek. Wanneer je het L.P.O. niet zou

voortzetten, dan zou die vraag naar de vernieuwde identiteit van de katholiek in Nederland niet meer aan de orde komen.
Men heeft in de theologie terecht naar voren gebracht: christen zijn valt niet samen met katholiek zijn, maar katholiek zijn is in Nederland wel een van de historisch gegroeide vormen van christen zijn. En door te doen alsof die groei er niet geweest is, zou je jezelf, of je nu links of rechts bent, een rad voor de ogen draaien. Wil je dat niet doen, dan moet je blijven zoeken naar podia waarop die vraag, hoe kunnen we voor de toekomst de historische functie van de Nederlandse katholieken, een nieuwe volle gestalte geven, besproken kan worden. En dan moet je maar proberen om daar zoveel mogelijk groepen bij te betrekken, maar je moet niet zeggen: omdat er nu een aantal groepen niet aanwezig is, heeft die vraag geen zin.

Als ik u hoor, heb ik nogal wat moeite met wat er zo links en rechts in kranten en weekbladen over het L.P.O. geschreven is. Misschien is het een gemene vraag, maar schrijft men hier op deze wijze over omdat we in Nederland langzamerhand niet anders meer kunnen dan polariserend denken en schrijven, of geven ze hiermede ook de mening weer van — hopelijk kleinere — groepen die de sfeer en de opzet van het L.P.O. niet goed hebben begrepen en aangevoeld en die het hele gebeuren sterk vanuit hun geprononceerde opstelling volgen?
Voordat u hierop antwoord geeft, wil ik u vast danken voor dit gesprek, dat geen zaken heeft verbloemd of toegedekt, maar juist door uw analyse heeft aangeduid dat er hoop is en op goede gronden, mits men van beide kanten bereid is tot een betere voorbereiding.

Het is duidelijk dat de verslaggeving van het L.P.O. nogal eenzijdig is geweest. Met name van de laatste zitting zijn eigenlijk geen goede analyses gemaakt. Het overwegende beeld in de pers was dat van een conflict tussen eisen van deelnemers en het onaanvaardbaar van de kardinaal. Of de schildering van dat conflict samenhangt met het in de weer zijn van kleinere, polariserende groepen, weet ik niet.
Wel is duidelijk dat ook op dit punt een van de typische kenmerken van de Nederlandse kerk direct na het Pastoraal Concilie, nl. een organisch samenspel tussen kerkleiding, initiatieven van de gelovigen en publiciteit hierover in de pers, zoals Goddijn dat ooit beschreven heeft, verdwenen is. Dit heeft, denk ik, tot gevolg dat ook persmensen alleen nog maar geïnteresseerd zijn in de meer sensationele kanten van het L.P.O., en die gelijkstellen met de wezenlijke zaken.

G.J. Adriaansen S.J.

1 De opzet van het Pastoraal Concilie was, de resultaten van het Tweede Vaticaans Concilie toe te passen op de Nederlandse situatie, dus een gemeenschappelijk overleg van bisschoppen en 'kerkvolk', waarbij alle deelnemers 'even wijs en even machtig' waren.
De voortzetting van deze beraadslagingen kreeg een ander karakter. De hoofdverantwoordelijkheid bleef bij de bisschoppen. Vandaar de term 'aanbevelingen'.